

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

ALOIS JIRÁSEK A JEHO VZTAH K POLSKU

ALOIS JIRÁSEK AND HIS RELATIONS TO POLAND

Vypracoval: Dominik Pecka, obor: Polština se zaměřením na
hospodářsko-právní a turistickou oblast

Vedoucí práce: dr. Michał Hanczakowski

2015

Prohlašuji, že jsem svou práci zpracovával samostatně a všechny použité prameny jsem citoval.

V Olomouci, 24. června 2015

Tímto děkuji dr. Michału Hanczakowskému, Ph.D. za vstřícnost a odborné vedení, rady a připomínky, které mi poskytl během zpracovávání mé práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Alois Jirásek	6
1.1 Literární tvorba.....	7
1.1.1 Historické romány.....	9
1.2 Proti všem.....	10
1.3 Jirásek a jeho vztah k Polsku	13
1.4 Česko - polské literární vztahy.....	15
2 Polsko v Jiráskově tvorbě.....	18
2.1 Tčevská hranice.....	18
2.1.1 Místo a postavy	21
2.1.2 Historický kontext.....	21
2.2 Host.....	22
2.2.1 Místo a postavy	23
2.3 Sobota.....	25
2.3.1 Postavy.....	30
2.3.2 Vztah postav povídky k Polsku	31
2.3.3 Historický kontext.....	34
Závěr	37

Úvod

„Jste Polák, a my tu Poláky máme rádi.“ To je výrok hlavního hrdiny Jiráskovy povídky *Sobota*, jež mohu s klidem nazvat mottem své práce. Hlavní myšlenku mé práce totiž shrnu do jedné otázky: Jaký vztah měl Alois Jirásek k Polsku?

Jirásek je český historický romanopisec, který žil v 19. století. Napsal nepřehledné množství povídek a románů, z nichž nejznámější jsou díla zaměřující se na období husitského povstání. Tvořil ve stejném období jako polský spisovatel Henryk Sienkiewicz. Z tohoto, a také z důvodu jejich podobné tvorby byl Jirásek nazýván „českým Sienkiewiczem“. Jiráskova spojitost s Polskem ještě nebyla do hloubky popsána, a proto je relevantní se touto problematikou zabývat ve větší míře. Tudíž svou práci zaměřím právě tímto směrem.

Cílem mojí bakalářské práce je analýzou obsahu povídek Aloise Jiráska zjistit, jaký měl autor sám kontakt s Polskem a jak popisuje Poláky a jejich historii ve svých dílech. Budu popisovat Jiráskův život a budu se také podrobněji věnovat jeho historickému románu *Proti všem*. Dále se zaměřím na zodpovězení výše zmíněné otázky, čili popíšu jeho kontakt s Poláky, jejich kulturou a historií. Nastínit chci také do jaké míry se inspiroval v literatuře našich severních sousedů a naopak - jaký vliv měla jeho díla na čtenáře, popřípadě autory v Polsku. Chci také charakterizovat česko-polské literární vztahy v 19. století obecně. V poslední části práce se budu věnovat třem vybraným povídkám Aloise Jiráska a to povídkám *Host*, *Tčevská hranice* a *Sobota*. Na příkladech úryvků z těchto děl ukážu, jaké vazby mají jejich postavy na Polsko. Zaměřím se na historický kontext děje.

Práci člením na dílčí kapitoly z důvodu přehlednosti. V první kapitole popíšu Jiráskův život, jeho tvorbu a jeho nejznámější román, zaměřený na Husity *Proti všem*. Popíšu všechny souvislosti mezi Jiráskem a Polskem. Ve druhé kapitole vytvořím podrobnou analýzu Jiráskových povídek.

1 Alois Jirásek

Na první pohled se zdá, že jeho životopis je jen bibliografie. Že jen tvořil a tvořil. A že je po něm pojmenována nejedna ulice a náměstí v Praze, kde jeho socha na náměstí tiše dumá nad knihou. Může nám ale nabídnout mnohem více než jen spoustu kvalitní četby.¹

Alois Jirásek se narodil jako čtvrté dítě rolníkovi, tkalci a pekaři Josefu Jiráskovi a jeho ženě Vincencii v Hronově. Na svět přišel 23. srpna 1851. Po něm do rodiny přibylo ještě dalších pět sourozenců. Aloisova matka byla doslova duší rodiny. Byla pokladnicí pohádek a pověstí a byla vynikající vypravěčkou. Měla také velikou zálibu ve čtení, kterou Alois zdědil po ní. Jiráskovi měli velké problémy s dluhy a bojovali o udržení malé živnosti v podobě pekařství a hospodářství. Jiráskův otec si vždy zakládal na stavu rolníka a polí se nechtěl vzdát ani v nejtěžších chvílích, i když rodině hrozil bankrot. Nakonec však finanční problémy donutily celou rodinu k vystěhování. I přes tyto nesnáze rodiče poslali mladého Aloise na studia. Nejdříve se ve Velké Vsi u Broumova naučil německy a poté nastoupil do německého gymnázia v Broumově. Vyšší ročníky dokončil na českém gymnáziu v Hradci Králové. Po maturitě Jirásek čelil těžkému rozhodování. Záliba a nadání ho táhlo k malířství, ale neutěšená finanční situace doma ho nutila věnovat se jistějšímu povolání. Vybral si proto historii a začal studovat na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Tam se potkal s vůdčími osobnostmi tehdejšího českého literárního světa, především s lumírovci. V Praze také vydal své první práce.

Po absolvování přijal místo učitele na gymnáziu v Litomyšli. Soustředěně se tu věnoval literární práci, především studování historických pramenů, při které nachází podporu od kolegů z profesorského sboru a místních pamětníků. V Litomyšli se také potkal s Marií Podhajskou, se kterou se roku 1879 oženil. Jeho „palma stinná“, jak ji nazval v jedné ze svých básní, mu porodila sedm dětí. Šest dcer a jednoho syna. Vždy bývala trpělivá, když její „Lojsek“ nebo „Jirásek“, jak ho žertem oslovovala, odjížděl na studijní cesty. Při každém odloučení mu musela psát, aby Jirásek věděl, co se doma děje

¹ Veškeré biografické údaje z první kapitoly jsou čerpány z: JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987. ISBN 32-033-87.

a měl klid na práci. V této potřebě kontaktu s rodinou a domovem se podobal hrdinům svých děl, pro které také byl domov útočištěm a oporou. Roku 1888 byl z Litomyšle Jirásek přeložen na gymnázium do Prahy. Často se vracel do rodného Hronova, ale většinu času věnoval psaní. V květnu roku 1917 jako jeden z prvních podepsal Manifest českých spisovatelů, v němž se signatáři vyslovil pro samostatnost českého a slovenského státu. První světová válka donutila Jirásku také k politickým vystoupením, která sklidila bouřlivý ohlas především díky jeho oblíbenosti jako spisovatele. Po válce již stárnoucí Jirásek pomalu přestal literárně tvořit a zemřel 12. března 1930 v Praze.

1.1 Literární tvorba

Jeho literární tvorbu ovlivnila hlavně výchova a domácí prostředí. Po otci zdědil hrdost selského rodu a matčino vypravování v něm ještě více vzbuzovalo sepětí s rodným náchodským krajem. Zvláště když na Náchodsku proběhlo r. 1775 selské povstání, o kterém si lidé stále vypravovali. Tento kraj byl také místem hlavních konfliktů rakouských a pruských vojsk v roce 1866, kdy Jirásek na vlastní oči viděl hrůzy války a strasti prostého lidu během bojů. Proto je pochopitelné, že život v jeho rodném kraji se stal hlavním námětem jeho rané tvorby. Prostor gymnázia v Hradci také posilovalo jeho národní uvědomění. Studoval na něm totiž v období vrcholu boje o samostatný český stát. Během tohoto studia se soustavně věnuje četbě české, ale i světové literatury. Zejména té polské, kterou četl v originále. Ještě před maturitou se pokouší poprvé publikovat a v časopise Světozor mu roku 1871 vychází jeho první báseň *Žena podloudníková*.

Souvisleji začíná publikovat během studia v Praze. Věnoval se poezii, kterou začal ne jeden spisovatel. Je v něm patrná inspirace četbou české literatury. Nejvíce působivé jsou verše, ve kterých se vracel do rodného kraje a k údělu prostého lidu. I přes nevyzrálý styl psaní jsou patrné dva hlavní rysy, které byly typické i pro jeho další tvorbu:

- zájem o lidový život spojený s paměťmi na rodný kraj
- vztah k české historii a také o další osud národa²

² Dějiny české literatury. 3., Literatura 2. poloviny 19. století. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961. 631 s. Práce ČSAV.

Jirásek se také začal zabývat prózou. Tvořil drobnější povídky, které roku 1878 vydal pod názvem *Povídky z hor*. Ty popisují horský život na Hronovsku. V těchto povídkách již najdeme Jiráskův osobitý styl, který hlavně spočívá v popisu venkovanů, jejich osobitosti a psychologického charakteru. Toto podrobné vykreslování prostého lidu ho přivedly k dalšímu námětu, kterým je selské povstání. Ve *Skalácích* z roku 1875 pokračoval v soustředěném popisu venkova a jeho obyvatel, ale začíná projevovat zájem o historickou stránku událostí, přičemž zde Jirásek ukazuje schopnost velice věrně popsat dějiny. Tím pádem se Skaláci ocitají na rozhraní Jiráskových raných prací a historických románů. V tomto období Jirásek píše i první historické povídky. Skaláci ovšem nejsou prvním Jiráskovým pokusem o historickou povídku jako takovou. Tou byla *Viktora* z roku 1874. Romantický příběh zasazený do období bitvy na Bílé hoře. Popis historie, hlavně samotné bitvy, měl ale za cíl vytvořit náladu a celkovou atmosféru kolem příběhu. Po těchto dílech se Jirásek již přestal pomalu zabývat vesnickými náměty a zaměřil se na historické romanopisectví. Pro tuto oblast má dobrý základ v podobě národního cítění vyvolaného zážitky z mládí, vysoké znalosti historie a také bohaté představivosti, která byla spojena s jeho nadáním pro malířství.³

Na konci 70. let 18. stol. se Jirásek ocitl v Litomyšli, kde tento směr v jeho pracích pokračoval. Psal dále historické povídky. Zdeněk Nejedlý popisuje tyto Jiráskovy práce jako tzv. vojenské povídky.⁴ Vykresluje v nich totiž vybrané úseky dějin, které se soustředí na dané vojensko-politické události. Snaží se v nich buď o ukázkou nesmyslnosti válek, jak je tomu v případě povídky *Host*, připomenutí hrdinství českých a slovenských vojáků (*Na krvavém kameni*), nebo popis vnitřního boje jedince mezi národním uvědoměním a pocitem odpovědnosti za vlastní rodinu (*U domácího prahu*). Význam těchto vojenských povídek tkví v tom, že Jirásek musel vytvářet postavy a atmosféru jen na základě svých historických znalostí a představivosti a nemohl se opírat o zkušenosti a inspiraci z domova, jako je tomu v případě *Povídek z hor*. Litomyšl zaujala Jiráska hlavně svou maloměstskou podobou, v níž se mísilo národní obrození a život politicky pasivních měšťanů. Díky tomu Jirásek na přelomu 70. a 80. let vytváří nový druh novely s historickým rámcem vykreslující život maloměsta. Přibližně ve stejném období, kdy Neruda v Praze tvořil své *Povídky*

³ Dějiny české literatury. 3., Literatura 2. poloviny 19. století. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961. 631 s. Práce ČSAV.

⁴ Tamtéž.

malostranské. Mezi tyto Jiráskovy maloměstské povídky můžeme zařadit například *U rytířů* (1880) nebo *Na staré poště* (1881), ale nejdůležitější je *Filosofská historie* již z roku 1878. První mezi těmito povídkami se zaměřuje na revoluční rok 1848. Je významná, protože se Jiráskovi povedlo sladit uměleckou část s historickým rámcem tak. Historické události pak nezakrývaly osudy postav a naopak, příhody hrdinů nezastiňovaly dějiny. Vytvořil tak jedno ze svých čtenářských nejoblíbenějších děl. Jirásek také díky této menší novele po předchozích zkušenostech s vojenskými a maloměstskými povídkami našel definitivně cestu k historickému romanopisectví.⁵

1.1.1 Historické romány

Jirásek se při tvorbě historických románů nemůže opřít o své životní zkušenosti, a proto se intenzivně snaží najít novou podobu historického románu. Je zde ale patrná inspirace již tradicí zavedenou například Walterem Scottem nebo u nás Benešem Třebízským.⁶ Už od začátku ale Jirásek schopen pomocí svých románů ukazovat skutečné historické události a ne jen vytvářet zdání historie, nebo ji pouze využívat jako rámec svých příběhů. Proto je mezi ním a Třebízským velký rozdíl ve způsobu popisování historie. Podle Nejedlého se Třebízský domníval, že historii si může vymýšlet, zatímco Jirásek si byl vědom, že se musí opírat o historické prameny. I u něj je ale patrný vývoj. Nejlépe si to můžeme znázornit na jeho prvním pokusu o historickou povídku *Viktora* a na jeho pozdějších *Skalácích*. V prvním případě historii pouze využil jako konstrukci, do které pak zasadil romantický příběh. Při psaní *Skaláků* se již Jirásek soustředí na hledání písemných i ústních pramenů, na jejichž základě napsal dílo, které je věrohodným obrazem selských poddaných na Náchodském panství. Tento způsob využívá také při vytváření pozdějších historických děl. Čerpá z Palackého *Dějiny národu českého*, využívá také Sedláčkovy *Hrady a zámky*, ale velmi cenné jsou pro něj především *Dějiny města Prahy* od Václava V. Tomka.⁷ Tomek totiž ve svém díle velice věrohodně popsal Prahu na začátku husitského období, čehož Jirásek hojně využívá při psaní svých historických románů zaměřených na husitské povstání. Jiráskovi pomáhá i Tomkova pečlivost při zpracování materiálů. Ten si totiž všímá i sebemenších faktů a historických drobností. Navíc Tomek všechny tyto detaily nijak

⁵ Dějiny české literatury. 3., Literatura 2. poloviny 19. století. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961. 631 s. Práce ČSAV.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

dále umělecky nezpracovává. Díky tomu Jirásek může zapojit svoji představivost a tím pádem si přesně vybavit všechna místa, osoby i děj podle svého. Pokud se jedná o uměleckou stránku Jiráskovy dějepisické tvorby, byl jeho vzorem právě Palacký. Ten je vynikajícím dějepiscem, ale vypráví historii již svým osobitým způsobem, na rozdíl od Třebízského.

V historiografické části své tvorby se Jirásek naplno věnoval psaní velkých románů zaměřených na jednotlivá období dějin. Vycházel z Palackého, který vysoce hodnotil hlavně období husitství, avšak jeho obraz této doby dále rozvíjel. Stejně jako v Jiráskových dřívějších pracích se centrem jeho románů stává život prostého lidu. „Jirásek však nejen činí lid středem obrazu historického vývoje, ale zároveň důsledně hodnotí všechno dění i postavy z hlediska jeho dobových potřeb a zájmů. Proto také spisovatel volí takové situace, postavy a fabule, v nichž může názorně ukázat celou spletnost společenské struktury doby a především rozvést vzájemný vztah mezi lidovými silami a ostatními společenskými vrstvami. Konflikty těchto dvou světů tvoří pak nejčastější fabulační osnovu jeho rozsáhlých cyklických děl.“⁸ Je zde citelné také demokratické zaměření Jiráska. Chtěl svými pracemi podpořit český národ v období snah o vytvoření samostatného státu. S tím je spojena již zmíněná lidovost v Jiráskových historických dílech. Tím pádem v jeho literatuře nevynikají jednotlivci, ale spíše společenská síla, která se účastní historického děje. Velice podrobně popisuje vývoj postav a sleduje, jaký vliv na ně mají dějiny. Nejvýraznějším příkladem síly národa je období husitství. To Jiráska přitahovalo vždy nejvíce. V jeho prvním velkém díle zaměřeném na počátky husitského hnutí, trilogii *Mezi proudy*, se spisovatel, z pohledu na lidovost, zabývá konflikty uvnitř společnosti.⁹

1.2 Proti všem

Jirásek původně ani nechtěl *Proti všem* začít psát, ale nakonec jej přece jen napsal navzdory svému strachu a nechuti. Všechna jeho díla vždy sklízela úspěchy. S nadšením se proto pustil do psaní předchozího dílu *Mezi proudy*. Ten se ale dočkal smíšených reakcí. Katolicky zaměřená Hlídka literární toto dílo velice ostře odmítla. Časopis *Literární listy* sice otiskl méně radikální recenzi, která však Jiráska příliš

⁸ Dějiny české literatury. 3., Literatura 2. poloviny 19. století. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961. 631 s. Práce ČSAV.

⁹ Tamtéž.

nepovzbudila.¹⁰ V Jiráskově dopisu J. S. Macharovi z 12. března 1892 napsal: „Ale tak se vám vyznám“... „Myslím, že obecnstvo i kritika tak staré věci už nechce. Odpadla mi všechna chuť na pokračování, na které jsem se kdysi těšil a maloval si jej ve velkých rozměrech. Myslil jsem, že národ husitů měl by míti obraz své nejslavnější doby. Snad napíšu jeden obraz o sobě z těch časů, ale víc sotva.“¹¹ Po vydání *Proti všem* byl Jirásek z důvodu kritiky ještě více rozhořčen, než tomu bylo v případě *Mezi proudy*. „Povídce by nevadilo, kdyby byla hodně kratší (má 644 stran). Stává se proto velmi často historií, ba někdy jakoby starší kronikou. Scén živějších, jako vyličení duchovního rozpolčení dcery a otce z hvozdenského dvora, není mnoho.“¹² Můžeme tedy říci, že recenzent hledal v knize příběhy zajímavých postav. Když jich našel málo, zavrhl celkovou podstatu, kterou Jirásek využíval k vystižení masového revolučního hnutí. Několik dalších recenzí vyznělo podobně.¹³

Proti všem líčí vrcholné období husitství a jeho doslova živelný růst. Soustředí se na budování města Tábor, které má sloužit jako sídlo hnutí. Znázorněna je národní krize, která je zapříčiněna útlakem církve. Jediným zájmem kněží je zisk a rozmnožování už tak velikého bohatství. Hned v úvodu *Skonání věku*, první části trilogie, naopak vidíme prosté sedláky, jak zapalují své domy, berou vše, co unesou a odcházejí do města Tábor na popud až fanatických kazatelů, věřících, že svět bude zničen a lidé mohou dojít spásy jen v pěti městech. Náboženství sloužilo jako dobrý prostředek k jisté manipulaci lidmi. Při jedné z podobných promluv k lidu zaslechneme z úst táborského kazatele Jana Bydlínského: „Ve Vratislavi kříž na nás krvavýma rukama a vešken smrtelný jed na nás vylili. Papež tak učinil na žádost císaře Zikmunda, jehož prokletá ústa řekla, že by za to uherskou zemi chtěl dáti, by v české zemi Čecha nebylo nižádného ...Ten už ze Slezska na nás táhne a smrt a zkázu chystá.“¹⁴ Na jiném místě v knize hlasatelé využívají náboženství k přesvědčování lidu: „A vy všichni, kdož v tento čas skonání věku, kdy Kristus Pán přijde sám tělesně, slyšíte tato slova, utíkejte na hory, pryč z měst, ze vsí, z ohrad, pryč na hory nebo na Tábor...My bratří táborští jsme tento čas pomsty boží andělové, abychom z měst a ohrad dobré vyvedli jako Lota

¹⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. (1979/1980). *Proti všem*: (12. 3. 1930 zemřel Alois Jirásek). *Český jazyk a literatura*. roč. 30, č.7 (březen). Str. 289. ISSN 0009-0786.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ JIRÁSEK, Alois. *Proti všem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1690.

ze Sodomy.¹⁵ Vidíme tedy vzestup fanatismu, který táborští kazatelé šíří. Tento radikalismus ale nesdílejí všichni představitelé husitského hnutí.

V *Kruciatě*, druhé části trilogie, se naplno projevuje zápal husitů, jejich touha po spravedlnosti. Autor se zde věnuje budování Tábora, který má být útočištěm jak po stránce náboženské, při druhém příchodu Ježíše, tak i z pohledu světského. Platí zde totiž rovnost, všichni mají stejná práva. Popisována je také příprava husitů na boj, který v několika fázích stupňuje a vrcholí bitvou na Vítkově. V začátcích povstání nejsou husité popisováni pozitivně. Spíše jako běsníci rouhači, kteří vypalují kláštery, kostely a ničí boží muky na polích. Naopak právě v *Kruciatě* se i ve čtenáři probouzí patriot a národní duch, když se dozvídáme o věcech, které provádí křižácká vojska. Ti brutálně vraždí všechny podle pravidla co Čech to kacíř. Ve třetí části trilogie, *Božím zástupu* již jen doznívá válka proti Němcům a najdeme zde obraz následků bitvy na Vítkově hoře. Dozvídáme se zde také o rozdělení husitského hnutí a rozuzlení milostného příběhu Ondřeje a Jany.

Nejvýraznějšími postavami jsou hvozdenský zeman Ctibor a jeho dcera Zdena. Ctibor je pohnut učením Mistra Jana Husa a horlivě navštěvuje jeho kázání, která mají vliv na jeho život. Naopak byl proti tomu, co prováděli táborští husité. Nepřipadalo mu správné jejich ničení kostelů a všeho spjatého s katolickou církví, a nelíbilo se mu, co kážou táborští kněží. Na druhou stranu choval v úctě Jana Žižku. Jeho dcera Zdena bezvýhradně věří kazatelům a naplno se poddává husitskému hnutí. Všeho se vzdá a odchází do Tábora. Otec jí sice radí, aby se nenechala tolik unášet učením kněží, zvláště Bydlínského, do kterého je zamilovaná. Zdena však na jeho rady nedá a nakonec se ocitá v sektě adamitů, která vzniká a rozrůstá se během Žižkova tažení. Odvrácenou stranu husitského hnutí představuje katolictví v podání probošta z Louňovického kláštera. Ten je hned na prvních stránkách románu na útěku z vypáleného kláštera husity. Nazývá je běsníci bandou, kacíři a rouhači a odsuzuje je za ničení církevního majetku. Během cesty k císaři, se ale setkává s masakrem, který způsobila křižácká vojska, a přemýšlí o tom, jestli císař přišel hubit pouze kacíře nebo všechny Čechy bez rozdílu. Toto můžeme vidět v následujícím úryvku.

¹⁵ JIRÁSEK, Alois. *Proti všem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1690.

„Probošt zastavil koně ... a shýbnuv se, pohleděl do zsinalé tváře. Setkal se s pohledem otevřených sklených očí zabitého muže krví zalitého. Chudý šat byl rozedrán, jakož i všech ostatních, i té mladé, statné ženy, jež polonahá ležela na trávníku dále pod košatým stromem. Zjevné rány neměla, ale mrtva byla. ... Jak se mu oči zavíraly v prvním usnutí, už se vytrhl děsivým snem. Viděl zsinalá dětská tělíčka na tyčích nabodnutá, krví zalitá, se střevy vyběhlými, zabitou jejich matku i bratříčka jejich s rozpoltěnou hlavou.“¹⁶

1.3 Jirásek a jeho vztah k Polsku

Vřelý vztah k Polákům si Jirásek buduje již během svých studií na gymnáziu v Broumově. Můžeme najít 3 hlavní vzájemně na sebe navazující podněty, díky kterým mu polský národ přirostl k srdci:

- V roce 1863, v době, kdy Jirásek studuje na gymnáziu v Broumově, propuká v Polsku revoluce. Jak jsem již popisoval výše, Jirásek se velice rád potkával a diskutoval s místními obyvateli, od kterých slýchal historky a získával náměty k pozdější tvůrčí práci, které v něm probouzely národní a také slovanské uvědomění. Z nich se také dozvídá o lednové revoluci.
- Po neúspěchu revoluce bylo několik set jejích účastníků internováno v kasematech v Hradci Králové. Když se Jirásek do Hradce roku 1867 dostává na studia, obyvatelé města si na tyto Poláky stále pamatovali.
- Z důvodu lednové revoluce navíc propuká mezi studenty nadšení pro slovanskost a mnoho z nich začíná se studiem polštiny. Jirásek se na základě Špachtovy mluvnice rychle naučil polský jazyk. Tím pádem již záhy mohl číst díla polských autorů v originále. Například básně Słowackého nebo Mickiewicze.¹⁷

Další velkou kapitolou Jiráskových vztahů k Polsku je jeho pobyt v Praze od roku 1888. Zde potkává významné polonofily, např. A. Černého nebo F. Kvapila. Pražské prostředí také dovolovalo Jiráskovi účastnit se naplno všech událostí, které přinášela česko-polská kulturní spolupráce. K takovým událostem patřilo jubileum

¹⁶ JIRÁSEK, Alois. *Proti všem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1690.

¹⁷ VYDRA, Bohumil. *Alois Jirásek a Poláci*. Praha: Emil Stiburk, 1938.

slovanského sjezdu v Praze nebo přemístění ostatků Henryka Sienkiewicze zpět do vlasti v roce 1924.¹⁸

Všechny tyto zkušenosti s polským národem a jeho kulturou se nakonec nevyhnutelně projeví v Jiráskových literárních dílech. Na počátku své učitelské kariéry v Litomyšli Jirásek vydává povídku *Host*. Vzpomíná v ní na setkání s důstojníkem pruské armády polské národnosti, který se roku 1866 vracel domů přes Hronov. Další povídkou, která se dotýká česko-polských vztahů, je *Sobota* z roku 1887, vydaná ještě za Jiráskova pobytu v Litomyšli. Ta se zabývá událostmi v Polsku v roce 1863 a jejich ozvěnami v Česku. Veliký význam pro mou práci má především povídka *Tčevská hranice*. Tato povídka je zaměřena na 15. století, kdy husitská vojska pomáhala polskému králi Vladislavovi II. v boji proti Němcům. Celá tato povídka je plná vědomí společného původu s Poláky a bratrským bojem proti společnému nepříteli, Němcům. Jirásek také zdůrazňuje, že husitská vojska pomáhající polskému králi jsou plnohodnotnými spojenci a ne jen žoldnéřskou silou.¹⁹

Jirásek také zamýšlel napsat obsáhlejší dílo, které by se zabývalo polsko-českými vztahy, zvláště z období pobytu husitů v Polsku, neboť nebyl spokojen se způsobem, jakým Sienkiewicz popsal bitvu u Grunwaldu. Je známo, že Jirásek byl velkým obdivovatelem tvorby polských spisovatelů. Většinou je spojován s Henrykem Sienkiewiczem z důvodu podobného literárního zaměření obou spisovatelů na historické romány. Situace však vypadala trochu odlišně. Pokud jde o vliv polské literatury na Jirásku, jeho nejoblíbenějším autorem nebyl Sienkiewicz. Byl jím Adam Mickiewicz. Dokazují to mnohé citáty tohoto básníka, které Jirásek použil ve svých dílech. Jirásek dokonce chtěl svému synovi dát jméno Tadeáš, po vzoru *Pana Tadeáše* od Mickiewicze.²⁰

Můžeme s jistotou říci, že Jirásek měl s Poláky velice vřelé vztahy. To mě přivádí k opačné otázce. Jaký vliv měl Jirásek na polské čtenáře. Na rozdíl od u nás populárního Sienkiewicze, Jirásek v Polsku tak oblíbený není. Mezi všemi slovanskými národy byl u Poláků nejvíce oblíbený. Nutno ale podotknout, že k nim měl ze všech nejbliže. Větší pozornosti se Jiráskovi dostává později, když se objevují snahy

¹⁸ VYDRA, Bohumil. *Alois Jirásek a Poláci*. Praha: Emil Stiburk, 1938.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

o překládání Jiráskových děl do polštiny. Ještě před tím na Jiráskovu tvorbu poukazoval Bronisław Grabowski v časopisech *Biesiada Literacka* nebo *Przeгляд Literacki Kraju*. Po této takzvané propagaci Jiráskova díla mezi polskou veřejností začínají vznikat první překlady jeho prací. Jeho nejvýznamnějším překladatelem byl lvovský profesor českého původu František Krček. V roce 1892 vychází v časopisu *Gazeta Narodowa* překlad Jiráskovy povídky *Host*. Přes různé nezdary Krček překládá mnoho dalších Jiráskových prací, mimo jiné také již zmiňovanou povídku *Tčevská hranice*. Připravoval také překlad díla *Proti Všem*, který se však nakonec nezrealizoval.²¹

Skutečný zájem o tvorbu našeho spisovatele nastává až období po 1. světové válce, kdy se z něj stal již nejuznávanější český spisovatel té doby. Zdzisław Dębicki jej v článku *Nasi przyjaciele w Czechach* v časopise *Tygodnik Ilustrowany* nazývá přítelem polského národa, který mu má být vděčný za jeho znalosti polské historie a vřelý vztah k polské literatuře. Jirásek byl ale oblíben spíše jako buditel než spisovatel. Za nevelikou úspěšností stály především ne zcela povedené překlady jeho děl. Nejvíce to ukázala až jeho smrt. Na jedné straně mu Poláci složili poctu, stejně jak to udělali Češi při návratu Sienkiewiczových ostatků. Na straně druhé ovšem zcela ustal zájem čtenářů o jeho knihy. Nicméně čeští i polští kritici Jirásku nespočetněkrát nazývali českým Sienkiewiczem a hledali u něj vliv tohoto polského romanopisce. Jirásek tato přirovnání důrazně odmítal.

1.4 Česko - polské literární vztahy

V první polovině 19. stol měla literatura našich severních sousedů zásadní vliv na české obrození, a tudíž se stala důležitější než ta ruská, pokud jde o slovanské literatury. Polští autoři, s Mickiewiczem v čele, se na pomyslném žebříčku nejvýraznějších evropských tvůrců ocitli na nejvyšších příčkách. Naopak je tomu v Polsku. Tam můžeme mluvit maximálně o zaujetí polských čtenářů v naučné literatuře, která se u nás po období úpadku začíná opět probouzet k životu. Teprve až Vrchlický a Zeyer posunuli českou literaturu na evropskou úroveň v podvědomí Poláků.²²

²¹ VYDRA, Bohumil. *Alois Jirásek a Poláci*. Praha: Emil Stiburk, 1938.

²² Kapitola česko-polských literárních vztahů je čerpána z článku Jacka Balucha: *Czesko-polskie związki literackie* vydaného v *Słownik literatury polskiej XIX wieku*. Wyd. 3. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 2002, 1112 s. Vademecum polonisty. ISBN 83-04-04616-4.

V 1. pol. 19. století zažívá polská literatura vrchol svého romantismu, zatímco ta česká plní národní buditelské poslání. Avšak funkce obou z nich jsou si velice podobné. Obě jsou hlavními proudy pro předání národních a kulturních myšlenek. Toto však fungovalo i v mezinárodním měřítku. Polská tvorba poskytovala Čechům obrozenecké myšlenky. Česká literatura od ní přebrala také nejdůležitější vzorce estetiky. Dalo by se říci, že polská literatura splácí dluh, který u české tvorby měla už od středověku. České obrození využívalo mnoho pramenů z polského písemnictví. Velký kontakt s polskou naučnou literaturou udržoval „otec slavistiky“ Josef Dobrovský a také například František Palacký. V neposlední řadě z ní čerpali také čeští básníci. Polonofilství bylo mezi literární mládeží velice rozšířeno, zvláště po listopadovém povstání v letech 1830-1831, jehož ozvěny byly velice hlasité. Po jeho neúspěchu byli polští povstalci vřele přijímáni v Čechách. Jak jsem již popisoval v předchozí podkapitole, něco podobného se stalo i po lednovém povstání o 30 let později. Naprosto stejná situace vzbudila znovu velkou polonofilskou vlnu, ve které se ocitl i Jirásek. Myšlenka polsko-českého sblížení a většího zájmu o českou literaturu našla příznivce mezi *Varšavským spolkem přátel vědy*. Podporoval ji také Adam Czartoryjski, který později v emigraci viděl národní potenciál Čechů.

V 1. pol. 19. století se Českem zabývali významní polští slavisté, filologové a historici, kteří navštěvovali Prahu. V r. 1829 k nám přijel také Mickiewicz, který se setkal s našimi básníky, například Čelakovským. Mickiewicz se později české kultuře věnoval ve svých přednáškách na Collège de France.²³ Tam vyjadřuje své sympatie k Čechům, i když české literatuře vytýká ztrátu národního charakteru.²⁴ Nejdůležitější práci o českých zemích, která mimo jiné ukázala stereotyp Čecha jako vzdělaného badatele historie, vydal Edmund Chojecki pod názvem *Czechia i Czechowie przy końcu pierwszej połowy XIX stulecia*.²⁵ V 2. pol. 19. století se díla polského romantismu dostala do českého kánonu světové literatury. Osloveni jí byli přední představitelé generace *Májovců*, především Jan Neruda a Václav Hálek. Polská díla měla velký vliv na tvorbu Svatopluka Čecha. Velice důležitou úlohu v propagování děl polských autorů měli *Lumírovci*. Svou překladatelskou činností přinesli českým čtenářům taková veledíla jako například *Pana Tadeáše* (překlad E. Krásnohorské z r. 1882), *Konrada*

²⁴ KREJČÍ, Karel. Dějiny polské literatury. Vyd. 1. Praha : Československý spisovatel, 1953.

Wallenroda (přek. J. Sládka, 1897), *Dziady* (přek. Vrchlického, 1895) a *Balladynu* (přek. O. Mokrého, 1893).

Tyto literární vztahy fungovaly i v opačném směru. V 2. pol. 19. stol. vzrostl zájem o českou literaturu v Polsku. Zájem vzbuzoval také sociální život v českých zemích. O něm se často psalo v pozitivistickém varšavském tisku, který tímto způsobem utvářel obraz Čechů jako praktického národa, který dokáže splnit cíle, jež si stanoví. Překlady českých děl se objevovaly hlavně v časopisech. Takovým způsobem vyšel i překlad *Babičky* Boženy Němcové. Největší zásluhy za překládání české literatury a za její popularizaci patří Bogusławu Grabowskému.²⁶ V r. 1880 studenti Varšavské univerzity založili *Český kroužek*, jehož členové si oblíbili díla Vrchlického. Jeho díla, spolu s pracemi Zeyera, řadíme sice do éry českého premodernismu, ale v Polsku měly vliv na formování modernismu. Po r. 1900 se snížil počet překladů českých spisovatelů a také klesl zájem o jejich knihy. V Čechách na polskou literaturu v meziválečném období upozorňovali následovníci Lumírovců.

2 Polsko v Jiráskově tvorbě

Pro analýzu do jaké míry Jirásek popisuje Polsko ve svých povídkách, jsem vybral tři povídky, které jsem již ve své práci zmínil. *Tčevská hranice*, *Host* a *Sobota*. Každá popisuje jiné období, ale v každé z nich najdeme kousek Polské historie, která Jiráska zaujala. Jak jsem již popisoval v podkapitole věnující se Jiráskovu vztahu k Polsku, povídky, ve kterých se objevují polské náměty, měly vždy kořeny v autorově životě. Na příkladu tří děl budu uvádět podněty, které Jiráska vedly k napsání díla. V případě povídky *Host* tento námět Jirásek získal když potkal polského důstojníka pruské armády, ještě když byl malý. Poté na studiích, kdy v Polsku propukla lednová revoluce, byl uchvácen vlnou sounáležitosti s polským národem. To byla inspirace pro napsání povídky *Sobota*. Co se týče *Tčevské hranice*, zde bychom přímý podnět pro její napsání hledali jen těžko. Nicméně tato povídka patří do Jiráskovy historiografické tvorby a zaměřuje se na Husity, kteří pomáhali polskému králi v boji proti křižákům. Budu popisovat příběh každé z povídek a zcharakterizuji jejich hrdiny. Budu se věnovat také historickému kontextu povídek a všeobecně Polsku jako takovému, tak jak je v povídkách popisováno.

2.1 Tčevská hranice

Tato Jiráskova povídka vydaná r. 1891 se zabývá událostmi z r. 1432. Po Žižkově smrti r. 1434 se husitské hnutí rozděluje a už se ho nikdy nepodaří spojit. Ve východních Čechách založili Žižkovi nejbližší spolubojovníci samostatné husitské hnutí, které si začalo říkat „Sirotki“. Nejdříve byl jejich vůdcem Kuneš z Bělovic a po r. 1437 Jan Čapek ze Sán.²⁷

Děj povídky začíná po neúspěšném obléhání Chojnic na severu Polska polskými vojsky posílenými Sirotky. Tažení proti řádu německých rytířů se měli účastnit všichni husité, ale nakonec Polákům pomáhali jen Sirotki. Ti měli na tomto tažení k dispozici 7000 vojáků a 500 vozů, ze kterých stavěli vozové hradby.²⁸ Povídka se soustředí na jednoho z velitelů zadního voje armády Sirotků Mikuláše Rokytenského, kterému se

²⁷ ODLOŽILÍK, Otakar. Husyci na brzegu Bałtyku w 1433 roku. Gdańsk : Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki, 1934.

²⁸Veškeré přímé citace z povídky *Tčevská hranice* jsou čerpány z JIRÁSEK, Alois. *Z různých dob: povídky a obrázky*. II. 3. vyd. V Praze: J. Otto, 1904.

přezdívalo Vrtimák. Přísný, pobožný a věrný husita. Vladyka z malé vesnice Rokytník na Náchodsku, měl bratra Jana a syna Jiřího. Často se účastnil bojů v řadách východočeského husitského vojska. Poté, co jeho bratr Jan odešel do Tábora, účastnil se Mikuláš se svým synem tažení přes Moravu do Rakouska. Tato výprava však skončila nezdarem a jeho syn Jiří byl při ústupu zpět do Čech vážně zraněn. Proto se také do Polska vydal Mikuláš sám. Mikuláš svého syna vždy přísně vychovával, protože viděl, že Jiří je horkokrevný, lehkovážný a nestálý, tak jako jeho strýc Jan. Během výpravy v Polsku se Mikuláš dozvídá, že jeho syn se vydává na pomoc obleženému městu Němčí na Slezsku. To se mu nelíbí: „Chce mně z očí. Abych ho ustavičně nevedl a nekáral! Postrýčenec nezvedený! V duchu se zlobil starý Vrtimák a chystal se, jak Jiříka zkárá, až se s ním sejde a že ho naučí jednati s rodiči po Božím přikázání, že mu dá, a toulati se volně jako dráb námezdný a ne jak dobrý bojovník s obcí svou, ke které jest připsán.“ Od té doby Mikuláš o svém synovi neslyšel, ale častokrát na něj myslel.

První akční scéna, ke které v povídce dochází, je noční průzkum podezřelého okolí zadního voje. Tento průzkumný oddíl deseti vybraných jezdců vede rokytenský vladyka. Mezi těmito muži jsou i dva Poláci. Při této hlídce narazí na čtyři jezdce nepřítele. Po neúspěšném stíhání ukořistili pouze drahé sedlo jednoho z jezdců, který sice i s koněm spadl, ale byl zachráněn svými spolubojovníky. Jeden z výše zmiňovaných Poláků v sedle našel dopis, kterému však rokytenský, ani ostatní nerozuměli, protože nebyl psán v češtině. Druhého dne ráno se zadní voj připojil k vlastnímu vojsku a Mikuláš šel předat ukořistěný dopis do hlavního stanu. Tam nachází Jana Čapka ze Sán, velitele Sirotků, velvyslance polského vojska Petra z Ostroroga, (bratra poznaňského vévody Sędziwoje z Ostroroga) který byl velkým přítelem Čechů a jejich spolenectví s Poláky, a písaře Bužka. Rokytenský předává dopis a písař Bužek začíná číst. Dozvídají se, že list je od samotného velmistra řádu a je určen komturovi Frišbornovi do Chojnic. Píše mu, že nemůže poslat posily, a že se má držet jak jen to půjde. Přednější je totiž posílit Tčevo dokud nedorazí pomoc od lupičů zvaných „lodní děti“. Poté Bužek čte dále, ale hned se zaráží a nevěří tomu, co nachází v dopisu. Dozvídají se, že další pomocnou silou pro křižáky má být houf českých žoldnéřů. Tato zpráva všechny přítomné šokuje a především rozhněvá. Nicméně se rozhodují vytáhnout na Tčevo co nejrychleji, než tam dorazí posily Němců.

Devět dní po tom, co odtáhli od Chojnic, se přiblížili k mocně opevněnému městu Tčevo na levém břehu Visly. Od zvědů se dozvěděli o rozsahu opevnění počtu vojáků bránících město, ale také o struktuře této posádky. Zjišťují totiž, že město brání také Češi. Přitom také rokytenský se díval na město a myslel na svého syna, jestli také není uvnitř hradeb. Hejtmani se rozhodli počkat na polskou armádu, se kterou společně zaútočí na město. Jak tento útok rychle začal, tak také rychle skončil. Polská armáda zapálila domy v předměstí Tčeva a zahнала obránce na ústup. Do útoku se vydala také jízda sirotčí armády, ale když přijeli do města, bitva již byla rozhodnuta. Za hodinu Tčevo padlo do rukou Poláků. Polské armádě se podařilo zajmout velké množství obránců města. Ve většině Němce, několik Poláků a oddíl Čechů. Zvláště po těch se ohlížel Mikuláš z Rokytníka. Ptal se po svém synovi a bratrovi, nikdo ze zajatců mu ale nepotvrdil, že je zná. Proto v polském táboře procházel mezi zajatci a hledal pouze Čechy. Poté co je v táboře našel, obcházel je s opovržením a poté co se mu již začalo ulevovat, že své příbuzné nenajde, se pro jistotu a klid duše zeptal jednoho ze zajatců, není-li mezi nimi také vladyka z Rokytníka: „To je náš hejtman!“ odvětil dráb... „A mladý s ním - támhle...“.

Tam našel svého bratra a na smrt raněného syna. Po velice prudké hádce se svým bratrem přijel do tábora krakovský starosta Mikuláš z Michalova s poznaňským vévodou Sędziwojem z Ostroroga a spolu s dalšími náčelníky obou vojsk včetně Jana Čapka ze Sán. Ten, popuzen pohledem na zajatce, na ně křikl, aby vstali všichni, co jsou Češi. Ti se v tom momentu styděli. Poté, co z řad vystoupil jejich vůdce Jan z Rokytníka, Čapek mu vyčítá, že sám patřil mezi Sirotky, pak vedl své muže proti vlastnímu národu, pomáhal Němcům za peníze a přirovnává je k Jidášovi. „Víte-li,“ zahřměl znova, „že jazyk náš nejohavnější potupou a kacírstvím po všem světě jste ztupili? Za to mějtež odplatu a pomstu a zemřete!“ Po těchto slovech, která zajaté Čechy vyděsila, se z řad Sirotek ozvaly hlasy souhlasu. Čapek se ještě jedenkrát zeptal přítomných, jestli s zajatci takto naloží. Všichni odpověděli, že souhlasí. Zeptal se také zvláště Mikuláše z Rokytníka. „Starý hejtman chmurně, ale pevně odvětil: „Ať zemrou.“ „Na hranici?“ tázal se Čapek. „Na hranici!“ opakoval Rokytenský.“ Poté vladyka odešel za svým umírajícím synem, který ho však nepoznal. Všechny české zajatce mezitím odváděli pryč a ještě toho odpoledne byli všichni upáleni na hranici. Odtud také vznikl název povídky *Tčevská hranice*. Po smrti Jiříka ho jeho otec odnesl na hranici. Na konci povídky se dozvídáme, že tři dny poté co byli upáleni zajatí Češi,

se Sirotci vydali na sever k blízkému Kdaňsku. Tam se všichni radovali z nesnadného vítězství. Kromě rokytenského vladyky.

2.1.1 Místo a postavy

Děj celé povídky se odehrává v Pomořansku na třech hlavních místech. Ze začátku jsou zmiňovány Chojnice, jichž se nepodařilo dobýt. Druhým místem, které je popisováno, je Tčevo. Další opevněné město řádu německých rytířů, které se ovšem povede dobýt velice rychle. Na konci povídky je pouze malá zmínka o postupu do blízkého Gdaňska. Co se týče postav, Jirásek vykresluje Poláky, kteří působili v husitském vojsku jako řadoví vojáci: „...neboť ne jeden Polák, ne jeden Malorus sloužil v rotách polní obce Sirotčí“. Jako příklad za všechny uvedu Jacka. Toho si Mikuláš z Rokytníka speciálně vybral k nočnímu průzkumu popisovaného hned na začátku povídky a byl to právě on, kdo našel dopis pro komtura Frišborna. Ovšem dvěma nejvýraznějšími Poláky jsou Mikuláš z Michalova a Sędziwoj z Ostroroga. První z nich je krakovský starosta a nejvyšší velitel polské armády, druhý je vévoda z Poznaně. Další zmiňovanou postavou je Petr z Ostroroga, který působí jako velvyslanec mezi oběma vojsky.

Při rozhovorech těchto postav s důstojníky husitských vojsk je vidět jejich vzájemná důvěra a přátelství. Jedni druhé berou jako plnohodnotné spojence a dalo by se říci i jako bratry. Jirásek vysloveně popisuje Sędziwoje jako velkého přítele Čechů a bratrství s nimi. Spojenectví mezi oběma národy je patrné hned na začátku povídky: „A král Vladislav byl Čechův spojenec. Smluviliť o vzájemnou pomoc a spolek polského národa s českým proti všem národům, obzvláště pak proti národu německému.“ Český respekt vůči Polákům je výrazný především když se Jan Čapek ze Sán dozvídá, že Tčevo brání také žoldnéři z Čech: „A naši! Češi krajané, lidé jednoho jazyka, a oni s těmi!“ zvolal prudce Čapek. „Hanba mně před Poláky.“ ... „Zrádci ohavní! Ó bych je dostal!“ Nejvyšší hejtman blýskaje očima, pobouřen, pohrozil pěstí ku Tčevu.“

2.1.2 Historický kontext

Z polského historického hlediska povídka Tčevská hranice popisuje období války Polska s řádem německých rytířů v letech 1431-1435. Základ pro tento konflikt vznikl po smrti litevského velkoknížete Witolda. Po jeho smrti měl být jeho nástupcem Bolesław Świdrygiełło, nejmladší bratr polského krále Vladislava II. Jagellonského.

Usiloval o plnou vládu nad Litvou a angažoval se všeobecně proti Polsku. Świdrygiełło uzavřel s velmistrem Řádu německých rytířů Paulem Russdorfem příměří. Když polská armáda bojovala s Świdrygiełłem, křižáci vyhlásili Polsku válku a okamžitě obsadili Kujawy a Krajnu a Dobrzyňsko. Pro odvetu a potrestání křižáků za jejich pomoc Świdrygiełłovi bylo do zbraně povoláno celé rytířstvo. V Pabianicích bylo také dohodnuto spojení s českými Husity. Hlavním cílem výpravy bylo rychlé zničení kraje a zastrášení obyvatel, aby nepřítel sám s nimi uzavřel mír. Husité se spojili se silami poznaňského vévody a společně šest týdnů obléhali Chojnice. Tam se k nim přidala hlavní část polské armády pod vedením Mikuláše z Michalova. Poté se všechny síly přesunuly přes Tčevo a okolí Gdaňsku a 4. září se dostali až k Baltickému moři. Složení zbraní bylo vyjednáno na zámku v Jasiínci 13. září. Na mírových jednáních v Brześci Kujawském bylo uzavřeno dvanáctileté příměří.²⁹

2.2 Host

Tato několika stránková povídka, kterou Jirásek napsal během svojí učitelské kariéry v Litomyšli, má velice autobiografické znaky. Spisovatel v ní totiž vzpomíná na své dětství a popisuje příhodu, kterou sám prožil.³⁰

Hned na začátku se dozvídáme, kdy se děj odehrává. V červnu 1866 kdy přes Hronov pochoduje pruská armáda. Pochodují tak dlouho, že i tehdy malý Alois při jejich sledování téměř usíná. Později, když odejde z hlavní silnice a sleduje krásnou krajinu a pole za svým domem, zjišťuje, že i už tudy pochodují vojáci. V tom slyší, že jeden z důstojníků volá na vojína v polském jazyce. Jirásek neodolá a osloví jej po česku. Po krátkém rozhovoru v polsko-českém jazyce se dozvídá, že armáda se ve městě na chvíli zdrží. Jirásek jej pozval k nim domů. S důstojníkem mluvil o polské literatuře a rozděleném Polsku. Po dlouhém diskutování se musel polák již vrátit zpět k armádě. Rozloučili se spolu a zanedlouho Jirásek již pozoroval, jak armáda pochoduje dál.

Poté se dozvídáme, jak se lidé v Hronově děsí, neboť necelé dvě hodiny od města vypukla bitva. Pruská vojska se střetla s armádou Rakouska. Zvuky děl jsou

²⁹ Wojna polsko-krzyżacka w latach 1431-1435. *Eduteka.pl* [online]. 2015 [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: http://encyklopedia.eduteka.pl/wiki/Wojna_polsko-krzyżacka_w_latach_1431-1435.

³⁰ Veškeré přímé citace z povídky Host jsou čerpány z: JIRÁSEK, Alois. *Z různých dob: povídky a obrázky. II.* 3. vyd. V Praze: J. Otto, 1904.

zřetelně slyšet až v Hronově. Druhý den se někteří prusští vojáci vrátili do Hronova a oslavovali vítězství. Téhož dne přivezli lehce raněné. Jirásek se ohlíží po svém novém známém. Ptá se vojáků, jestli byl jeho pluk v boji. Ti mu odpovídají, že ano, a většina raněných, co vidí, je právě z jeho jednotky. Poláka ve městě však nenašel. Lidé vypravují vůz s občerstvením a první pomocí pro raněné, který pojedje na bojiště pomoci dalším raněným. Jirásek jede s nimi. V Náchodě poprvé spatřuje hrůzy války. Jindy klidné městečko se totiž proměnilo v lazaret. Všude vidí zohavená těla a krev. Místní jim ukazují směr, kudy se dostanou přímo na bojiště. Zanedlouho se ocitli na poli plném mrtvých. Na tomto poli hrůzy, jak Jirásek napsal, čím dál více myslel na svého polského přítele. Přemýšlí, jestli snad neleží někde na bojišti. Několik místních a poddůstojník pruské armády najdou jednoho vojáka ještě naživu. Poláka patřícího do „Sigmundova“ pluku rakouské armády. Chtěli mu dát pít, ale voják ještě předtím zemřel. Jeden z vesničanů podotkl: „Ti dva si odzpívali.“ A ukazoval přitom na pruského vojáka ležícího vedle něj. Poté si pruský voják všimne hodinek onoho mrtvého, které byly zality krví a ukazovaly čas jeho smrti. Alois si uvědomí, že tyto hodinky zná. Ten mrtvý totiž byl Stanislav Koronský, Polák, kterého Jirásek dva dny předtím poznal a spřátelil se s ním. Pruského důstojníka Alois poprosil o knížku, kterou měl Koronský u sebe a poté oba Poláky pochovali do společného hrobu.

2.2.1 Místo a postavy

Povídka má víceméně pouze dva hrdiny. Prvním je autor sám, přičemž autobiograficky vzpomíná na své dětství. Druhým hrdinou této knihy je Stanislav Koronský, důstojník pruské armády polské národnosti. Když ho Alois poprvé uviděl, popisuje ho: „To není člověk, jenž vyšel, aby hubil a ničil, aby krev proléval! ... Vzezření jeho mne neklamalo. Poznal jsem z řeči, že to byl vzdělaný, hodný člověk, jenž byl nejen dobrým Polákem, ale také dobrým Slovanem.“ Celý děj se odehrává v Hronově a později v Náchodě a jeho blízkém okolí v období Prusko-Rakouské války. I když je *Host* krátká povídka, je doslova protkána Polskem. Hlavní linií je tzv. „bratská válka“. Hned když se Alois potká s Polákem prvním tématem jejich rozhovoru, je právě válka, kde proti sobě bojují lidé jednoho národa. Polák vysvětluje Jiráskovi, že většina těch, které ten den viděl, jsou Poláci. Mluví také o tom, že oni půjdou do boje v první linii a za německou věc poteče slovanská krev. Poté co Alois pozve vojáka k sobě domů, si Polák všimne knih, které má Jirásek na stolku. Začnou si povídat o literatuře,

zejména polské. Koronský je velmi potěšen, když mezi knihami najde *Kordjana* od Julia Slowackého. Jirásek jej poprosí, aby něco přečetl. Voják otevře náhodně knihu a čte: „Za grzechy ójców w groby kładące sie plemię! Lud konał - gwiazda gasła - za gwiazdą leciałem - Lud skonał. Czas, bys go podniósł, Boże, lub gromem dokonał. A jeżeli Twoja dłoń ich nie ocali, spraw, by krwi więcej niżli łez wyłali. - Zmiłuj sie nad niemi, Panie!“ Po tomto úryvku je Alois dojat vroucností a láskou Poláka ke své zemi. Následně Koronský říká, že jsou nešťastní, protože jsou podmaněni. Že sníval o polském orlu, který by byl svobodný a místo toho musí nosit přilbici s pruskou orlicí, kterou nenávidí.

Vysvětluje, že jeho život jsou knihy a říká, že jeho Wallenrod (míní tím výtisk *Konrada Wallenroda*) chodí do války s ním, přičemž sahá k náprsní kapse. Poté sahá po náhodné knize a přečte první řádek stránky, na které knihu otevřel: „Gallia est divisa in partes tres. Polska jest rozdzielona w części trzy“ Dodává, že to je volný překlad, ale pravdivý. To odkazuje na rozdělené Polsko. Po neúspěšném povstání v r. 1794 vedené Tadeuszem Kościuszkem bylo Polsko rok poté rozděleno na tři části mezi Rusko, Prusko a Rakousko. Když v r. 1866 byla vedena válka mezi Rakouskem a Pruskem byla vedena také mezi dvěma částmi Polska, tudíž i mezi Poláky navzájem.

Když spisovatel popisuje, jak na bojišti pochovají do společného hrobu vojáky dvou zneprátelených stran, ale oba národností Poláky, dojíká se k slzám. Pořád mu v hlavě zní hlas Koronského jak říká: „Polska jest rozdzielona w części trzy.“ Kniha patřící Koronskému, kterou si Jirásek vyžádal na pruském důstojníkovi, byl *Konrad Wallenrod* od Mickiewicze. Tu si o samotě prohlíží a nachází některé pasáže podtržené: „Pojdź do mnie, siądziem na grobie narodów, będziemy dumać spiewać i łzy ronić.“ Tento úryvek je napsán také hned pod názvem povídky na její titulní straně. Je to citát z již zmíněného Mickiewiczova básnického eposu, z jeho části nazvané *Píseň Wajdeloty*. Ta je v díle přednášena Halbanem. To je starý litevský hudebník, který v díle plní dva úkoly: je zosobněním patriota a neustále připomíná Konradovi jeho národní patriotické povinnosti, které musí vyplnit. Je to postava zosobňující také historii, tradici a poezii. V těchto písních Halban udržuje hodnoty národa. Tak jako má poezie vliv na utváření osobnosti a hodnot Konrada, můžeme říci, že dílo *Konrad Wallenrod* mělo ten stejný vliv na Koronského v povídce *Host*. Díky písním Halbana se v Konradovi

a Koronském probudilo národní uvědomění, láska k rodnému kraji a smutek z odloučení od něj.³¹ Všechny tyto zkušenosti, které Jirásek v dětství prožil, ho silně poznamenaly. Můžeme je považovat za zdroj jeho vroucího vztahu s Poláky, sounáležitosti k nim a jeho uvědomění si společného slovanského původu českého a polského národa. Vše se později projeví v dalších jeho dílech, zejména v povídce *Sobota*.

2.3 Sobota

Z tří Jiráskových povídek ovlivněných Polskem a jeho národem *Sobota* výrazně konkuruje povídce *Host*, pokud se jedná o popis českého a polského bratrství a vztahů mezi těmito národy.

Povídka se odehrává ve východních Čechách v městě specifikovaném pouze jako S. Jedné z ulic se říkalo Šalamounská, to kvůli obyvatelům, kteří tam žili. Obyvatelé zmíněné ulice jsou totiž mudrcové a mudrlanti, ale nestudovaní, kteří se rádi zabývají zbytečnými věcmi. Patří mezi ně podivín a starý mládenec Rys, kostelník Mrázek, pekař Hanousek, perníkář Šíma a krejčí Linhart. Hlavní postavou je ovšem knihař Sobota. U zmíněného Ryse se často konaly sousedské besedy a zvláště Sobotu si zval k zvláštním debatám mezi čtyřma očima. Po jeho smrti se besedy, na kterých si zúčastnění vypravovali různé historky, přesunuly k Sobotům. I Sobotův syn Vašek často poslouchal tyto příhody. Sobota také zdědil nevelkou sbírku knih, mezi kterými byly například zatajované Havlíčkovy *Tyrolské Elegie*. Toto zatajování knih bylo z důvodu Bachova absolutismu. Z podobných důvodů si Sobota také dával pozor na svého souseda, výběřčího Hláška.

Sobota z nenadání podnikl dlouho cestu a mimo domov se zdržel několik týdnů. Řekl pouze, že jede za svým strýcem do Uher, ale nijak dále důvod cesty nspecifikoval. Toto vzbudilo mezi sousedy vlnu zvědavosti, ale dozvěděli se jen, že Sobotův strýc v Uhersku je nemocný. Poté se rozšířila zpráva, že jeho strýc zemřel, což vysvětlovalo jeho cestu. Avšak zjistilo se, že nezemřel strýc úředník z Uherska, nýbrž druhý strýc, farář. Z důvodu rozvětvené kompozice se k popisu této cesty vrátím později, jak je tomu nakonec i v povídce.

³¹ Pieśń Halbana jako pieśń gminna. Jej rola w "Konradzie Wallenrodzie". *Kulturalna Polska* [online]. [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <http://konrad-wallenrod.klp.pl/a-5502.html>.

Velké změny nastaly, když Sobota musel s ostatními časně ráno jet do vedlejšího města na výroční trh. Moc dlouho se u krámků nezdržel, protože pro něj přišel pacholek z hostince, že má jít. Vzkázal mu, že tam na něj čeká nějaký pán, který by s ním rád mluvil. Byl to jeho strýc Záleský z Uherska. Bývalý soudce v Uhrách, odkud jej poslali do Haliče v Polsku. V Sobotově městě ho vůbec neznali, protože nebyl zdejší a nikdy svého synovce a jeho rodinu nenavštívil. Lidé o něm věděli pouze jednu historku: Když byl totiž sudím, ve městě kde působil, zadrželi nějakého vznešeného Poláka v období polské lednové revoluce, který na rozkaz sudího uvězněn. Pokoušel se všelijak uniknout, ale bez úspěchu. Soudce čekal na instrukce jak s vězněm naložit, i když jeho jednání mezi obyvatelstvem vzbuzovalo nenávist vůči němu. Všem bylo jasné, že zadržený je nějaký šlechtic a má důležitou úlohu v revoluci, která tou dobou v Polsku probíhala, a všichni ji s napětím sledovali. Náklonnost celého města byla na věžňově straně a soudce byl čím dál více nepopulární a popuzoval v lidech hněv. Do města přijela i manželka zadrženého, přimlouvala se za svého muže, nabízela soudci velké úplatky, které však soudce ještě více rozhněvaly. Po doručení instrukcí, šlechtice odvezli četníci pryč z města. Hraběnka později odjela za ním. Když pak soudce byl večer ve své kanceláři, někdo zaklepal. Když sudí vyzval dotyčného, aby vstoupil, nikdo nevešel. Vstal, aby šel otevřít, a při tom se zpoza rohu mihla ruka a bodla soudce do hrudi. Pátrání policie po viníkovi bylo marné. Všem bylo jasné, že útočníkovi šlo pouze o život soudce a všichni byli také přesvědčeni, že tento útok má spojitost s vězněným šlechticem. Hraběnka byla dokonce vyslýchána, ale také marně. Tento útok však nesplnil svou misi. Ačkoliv byl soudce velice těžce raněn, ráně nepodleh. Po uzdravení z města, jež se mu zprotivilo, odjel. Nyní se ubíral do města S. a na trhu se potkal se svým příbuzným.

Když jej přivedl domů, Sobotova žena v něm viděla naději jak se vypořádat s bezútešnou situací a nouzí, kterou snášeli kvůli jejich synovi Vaškovi, který tou dobou studoval v Hradci Králové. Posluhovala, byla nadmíru vlídná, ale strohý, chladný strýc jen odměřeně mluvil. Sobotová ale nepřestávala doufat v jeho přízeň a finanční pomoc. Druhého dne ráno si strýc všiml malé knihovničky, kterou Sobota zdědil po Rysovi. Začal jej vyslýchat odkud tyto, většinou zapovězené, knihy má a proč. Poté dodal, že on by je spálil. Poté šli do města vybrat strýci nový byt. Sudí se nakonec se usadil v domě výběřčího Hláška, kterého Sobota neměl v oblibě a nevěřil mu. Sobota se o tom všem přímě svěřil pouze Linhartovi: „Strýc je z Bachovy školy - A již víš, co bych víc

povídal, leda to, že bych nechtěl státi, před jeho soudnou stolicí...³² Po nějaké době přišel Sobotům dopis. Byl od jejich syna Vaška. To, co v poště napsal, jeho rodiče velmi rozrušilo a oba se shodli, že se nikdo nesmí nic dozvědět o tom, co se chystá. Sobota stále obcházel kolem domu a někoho vyhlížel. Jeho žena stále myslela na to, co by bylo s jejím Vašíčkem, kdyby na to přišel strýc. Druhého dne v noci u Sobotů zazvonil tajemný člověk. Z polské odpovědi zjistili, že jej posílá jejich syn a prokázal se malým psaním od něj. Sobota jej okamžitě vřele přijal a zavedl domu do malé světničky, kde předtím chvíli přebýval jejich strýc. S ukrývaným polským revolucionářem se ihned spřátelili. Mluvili spolu, až došli na téma, že Sobota měl v Haliči strýce faráře. Poláka to velice překvapilo a vyptával se dál. Když mu Sobota pověděl jméno vesnice, ve které jeho strýc působil, zalekl se ještě víc a vyptával se na jméno faráře. Pověděl mu jméno Jan Záleský a uprchlík vypadal, že jej znal. Sobota později vysvětluje Linhartovi, jak se k nim tento nečekaný host dostal: ..., „Vašíček má dobrého přítele spolužáka, a ten že je Hradecký, syn tamějšího měšťana jednoho, ten že je vlastenec a přítel Poláků a ten že se prchajícího ujal...“³³.

Další kapitola se věnuje několikatydenní cestě Soboty. Tuto cestu Sobota tajil z úcty ke svému zemřelému strýci faráři. Ten dobrovolně vystudoval a dal se na kariéru kněze. Sám šel do kláštera, kde se pilně věnoval knihám a studiu. Poté byl poslán na malou vesnici ve východních Čechách. Byl tam o samotě a chyběl mu někdo, s kým by si o literatuře pohovořil, nebo mu jen dělal společnost. Po nějaké době do blízkého města přijel francouzský šlechtic s neteří Josefínou. Farář Jan jí byl okouzlen od první chvíle. Jejich přátelství přerostlo v lásku. To si však mladá kontesa těžce odpykala. Její strýc zuřil a odvezl ji ze zámku. Jan se to snažil vypátrat, ale marně. Poté se jen dozvěděl, že Josefina porodila syna a několik dní na to zemřela. Hrabě chtěl chlapečka někomu dát, aby na něj nevrhal hanbu. Ačkoli Záleský prosil, aby jej směl vychovat, jeho prosby hrabě nevyslyšel. Jana z farnosti odvolali a poslali jej do Polska, kde ho jmenovali farářem, což znamenalo doživotní vyhnanství. Jan zchřadl a našel útěchu v alkoholu.

Deset let poté přišel Sobotovi dopis od Jana a s ním i peníze na cestu k němu. Záleský totiž dostal zprávu o svém synovi od jeho chůvy, která musela o jeho pravém

³² JIRÁSEK, Alois. *Povídky. Část II., Sobota; Stromy*. V Praze: F. Šimáček, 1889.

³³ Tamtéž.

původu mlčet. Po smrti hraběte by dítě osiřelo, a tak vyhledala jeho pravého otce. Sobota tedy zatajil pravý důvod své cesty a jel pomoci svému strýci. Po šťastném shledání se farář vzdal alkoholu a vychovával svého syna, jak nejlépe uměl. Dva roky poté však zemřel a jeho syn osiřel. Sobota i psal svému druhému strýci do Uher, ale ten svým typicky chladným strohým způsobem odmítl jakoukoli pomoc. Takto odpověděl i svému bratru Janovi, který ho ještě za života prosil, aby se jeho hochu ujal. Sirotka se nakonec ujal statkář ze sousedství Janovy farnosti. Tento Jan, syn faráře, bude z hlediska příběhu povídky důležitý.

Nyní se vracíme zpět k Sobotům, do jejichž malé světničky, kde je ukrýván uprchlý Polák. Přišel krejčí Linhart, kterého Sobota pozval, a začali debatovat o plánu útěku. Dąbrowski (jak se jim Polák představil) spěchal do Krakova kvůli důležité záležitosti. Dohodli se, že bude pokračovat druhý den v noci. Poté, co Linhart odešel domů, se Sobota Dąbrowského znovu zeptal, odkud znal jeho strýce Záleského. Polák odpověděl, že znal toho mladíka, který s ním žil na faře. Sdělil mu, že jej dobře znal. Bojovali spolu bok po boku během revoluce. Při posledním boji se bránili velké přesile a Dąbrowski si pamatuje, jak Jan vedle něj klesl.

Toho dne v noci však kolem Sobotova domu obcházel výběrčí Hlásek a špehoval. Všiml si přes okno postav. Poznal, že jedna z nich je Sobota, ale zvláště podezřelá se mu zdála druhá postava. Poté odešel do hospody, kde jeden ze sousedů hlasitě všem vykládal, jak den předtím viděl někoho cizího v noci vcházet k Sobotům. Hlásek druhého dne šel časně ráno opět pozorovat sousední dům a zřetelně poznal cizí obličej v okně malé světničky.

Když Sobota připravoval Dąbrowského na noční útěk, uprchlík se jej ptal, jestli nemá ještě jednoho strýce soudce. Ten mu to potvrdil. V ten moment příběhla Sobotová a volala, že přišel strýc. Sobota proto odešel dolů. Oba Sobotovi byli v hrozném napětí, jestli náhodou soudce neví o jejich tajemství. Začal se ohlížet po domě a pak se jako blesk z čistého nebe zeptal, koho mají v malé světničce. Že ho lidé viděli k nim jít a také ho viděli v okně. „A vy ho zapíráte. Tedy je to člověk, jenž se štítí světla a zákona, a bojí se četníků. Proč byste ho jinak tajili? Zloděj to není, ani vrah. To vím, ale potloukají se teď v těch stranách jinačí ptáci, kteří uletěli z Hradecké klece, nebo se bojí ruské klece a chtějí přes Čechy přelítnout do Švýcar a do světa. Noviny o tom píší a je to slyšeti, jak tady v okolí je tak zvaní vlastencové hostí jako nějaké vzácné pány -

Revolucionáře, spiklence! To vy, osobo, ani nevíte, co tu ten váš zbrklý vlastenec vyvedl! Poláka máte!“³⁴ Následovala velice prudká hádka, kdy strýc chtěl, aby Poláka pustili. Sobota ustoupit nechtěl a jeho žena prosila strýčka, aby nebyl tak přísný. Ten vyhrožoval, že pokud jej sami nepustí, aby jej četníci našli sami, což by znamenalo Sobotovu zradu vůči Dąbrowskému, přijdou si četníci pro něj do domu a odvedou si i Sobotu. Ten ho vydat odmítl, a tak soudce rozčilen odešel pro četníka. Sobota již spěchal pro Dąbrowského, ale když přiběhl do světnice, nikdo tam nebyl. Toto všechno soudci řekl výběrčí Hlásek. Když přišel četník prohledat dům, výběrčí sledoval dům zepředu, zatímco jeho žena hlídala dvůr za domem. Četník samozřejmě nikoho nenašel. Potom přišel Linhart a vypravoval Sobotům, jak úspěšně dostal Poláka až na vlak do Krakova. Sobotovi se nic nestalo, i když jej četníci vyslýchali. Naopak se mezi vlastenci stali s Linhartem hrdiny. Výběrčího pověst mezi lidmi ještě více klesla a na strýce se také začali křivě dívat, a proto odjel do Prahy.

Po novém roce Sobotům přišel dopis z polského Haliče. Byl od jeho přítele Dąbrowského. Napsal, že jeho pravé jméno je Liskowski. Litoval toho, že kvůli rychlému útěku Sobotům nemohl poděkovat a rozloučit se s nimi. V dopise také vysvětlil, odkud znal jejich strýce soudce. Psal, že on sám s ním měl problémy, ale zvláště pak jeho přítel R...ski, který byl kvůli němu vězněn. Dále pak přibližuje osud Jana, syna jejich druhého strýce. Ten statkář, který se tenkrát ujal mladého Jana, byl tchán zmíněného hraběte R.ého (toto jméno není v povídce blíže specifikováno, podobně jako název města S.) a byl v jeho rodině vychováván až do lednové revoluce. Když se mladý Jan dozvěděl, že hrabě R..ski je vězněn, vydal se Jan za ním a za jeho manželkou. Když je ve městě nezastihl, zdržel se tam jen do pozdního večera a vydal se za nimi dále a hraběte se mu povedlo vysvobodit. V tom momentě se Sobota s Linhartem zarazili a přemýšleli. Napadlo je totiž, že když se ve městě zdržel do večera a pak spěchal za hrabětem dále, zda ten útočník, který chtěl zabít soudce, nebyl právě Jan. Nicméně toto je jen domněnka.

Později toho roku Sobotovi vypravovali svého syna Vaška do Prahy na vysokou školu. Byli ve velice těžké finanční situaci. Byli velmi zadluženi, a tak Sobotová hledala nějakou pomoc. Snažila se obměkčit strýce v Praze, doufala, že už jej zlost přešla a byl by ochoten jejich Vaškovi přispět na studia. Proto Sobotová tajně před svým mužem

³⁴ JIRÁSEK, Alois. *Povídky. Část II., Sobota; Stromy*. V Praze: F. Šimáček, 1889.

spořila na cestu do Prahy. Od malička se tam chtěla podívat, ale zejména chtěla poprosit strýce. To však bylo bez úspěchu, poněvadž strýc byl zatvrzelý. Finanční situace se nezlepšovala, ale stále se Sobotům dařilo podporovat svého studujícího syna. Ten už na studiích byl hlavní osobou osvícenství v jeho rodném městě, kde vedl čtenářský, zpěvácký a divadelní kroužek. To už se Václav již o sebe finančně postaral a tak ulevil svým rodičům. Jejich dluhy už však byly tak vysoké, až hrozilo, že přijdou o střechu nad hlavou. Navíc Sobota začínal být často nemocný. Nicméně jim stále zůstal jejich syn a víra v něho. Psal básně, které vydával v novinách, jejichž výtisky pak posílal domů rodičům. Jednou však přišly noviny, ve kterých stálo, že Václav půjde na půl roku do vězení. Vysvobození se dočkal záhy, když se v českých zemích změnila vláda a všichni političtí vězňové byli propuštěni. Přicházely také zprávy, že ve Vídni se mluví o zrovnoprávnění českého národa a o korunovaci. Václav měl již před sebou poslední zkoušky, po kterých z něj měl být doktor. Starý Sobota se však vážně rozstonal a bylo jasné, že už dlouho žít nebude. Přišel za ním Linhart a četl mu z novin reskript ze dne 12. září 1871, že korunovace už nastala. Tím naposledy Linhart potěšil umírajícího přítele. Z Václava se stal dobrý doktor, kterého si všichni vážili, a který nezapomněl na své kořeny, tak jak si to vždy přál jeho otec. Sobotová se stala šťastnou babičkou, která se láskyplně starala o svá vnoučata a radovala se jak z nich, tak ze svého syna.

2.3.1 Postavy

Hlavními postavami jsou manželé Sobotovi. Václav Sobota je knihařský mistr. Je dobrosrdečný, nikdy neodmítne pomoci, čestný, drží slovo a také vlastenec. Jeho žena, jejíž křestní jméno neznáme, je dobrosrdečná jako její manžel a je duší celého domu. Skoro pořád si prozpěvuje písně, a když přestane, dá se podle toho zjistit, že je buď smutná nebo je ve stresu, nebo má z něčeho strach. Její hlavní prioritou a starostí je její jediný syn Václav. Ten většinu povídky studuje, nejdříve v Hradci Králové a později na medicíně v Praze. Na konci povídky se z něj stane lékař. Dalšími postavami jsou již tolikrát jmenovaní členové besedního sdružení, které vede Sobota. Jeho nejlepším kamarádem je krejčí Linhart. Vlastenec a znalec historie.

Další členové tohoto sdružení nejsou pro příběh příliš podstatní. Podstatnou postavou je ale bývalý granátník, nyní výběrčí daní, Hlásek. Nedůvěryhodný, lstivý a prohnáný. Má na svědomí udání Soboty. Sobota má dva strýce, kteří jsou pro zápletku klíčoví. Jan Záleský je farářem. Zamiluje do neteře hraběte a má s ní nemanželské dítě. Je vzdělaný a nadevše má rád svého syna, i když s ním mnoho času nestrávil. Druhý strýc je

soudcem v Uhrách, kde není oblíbený, zvláště když vězní polského šlechtice. Je obětí pokusu o vraždu, která je ovšem plná domněnek, jak z hlediska pachatele, tak z hlediska jeho motivu. Je strohý, chladný a nekompromisní, až nemilosrdný.

Výraznou postavou je polský uprchlík Dąbrowski. Z povídky se později dozvídáme, že jeho pravé jméno je Liskowski. Uprchl z Hradce, kde byl po neúspěchu lednové revoluce uvězněn. Vrací se do Polska a tak se setkává se Sobotovými, kteří ho ukryjí. Jeho přítelem, který s ním během revoluce bojoval, je Jan Záleský. Syn faráře, strýce Soboty. Ten vyrůstal v Česku a v později v Polsku. Byl vlastenecky vychován a v povídce je domněnka, že on je pachatelem pokusu o vraždu na soudce Záleského.

2.3.2 Vztah postav povídky k Polsku

. V případě povídek Tčevská hranice a Host byly tyto příklady zakomponovány do podkapitol věnujících se postavám jako takovým. Zde jsou tyto vztahy pro přehlednost v samostatné podkapitole.³⁵

Začněme nejdříve od knihaře Soboty. Ten v počátcích povídky, kdy se u něj začínají scházet besedníci, občas pořádá i mimořádné schůze z důvodu vypuknutí povstání v Polsku. Na takových schůzích měl Sobota hlavní slovo: „...předčítaje a vykládaje noviny. Sporu a různic v besedním kollegiu valně nebylo, poněvadž sympathie všech a zvláště Sobotovy nesly se k synům nešťastné Polsky.“ Vidíme už zde, že Sobota má soucit s Poláky, kteří bojují o svou nezávislost a svobodu. Proto tak ochotně přijme uprchlého revolucionáře. Když o tomto uprchlíkovi Sobotům přijde poštou dopis od jejich syna, Sobota se znovu projeví jako vlastenec a chce pomoci Polákovi za každou cenu: „Když to psaní přišlo a syn jim polského uprchlíka příští oznamoval, mínila Sobotka, obávajíc se svízeli, jež by snad ten host s sebou přinesl, že ho nemusí přijímati, že ho mohou dále, jinam odkázati. Sobota ten její návrh nepředložený v okamžiku nemilých rozpaků pronešený ihned zamítl.“ Najdeme něco podobného také později, když Sobota debatuje o uprchlíkovi s Linhartem: „A jinam ho poslati“ ... „odehnati ho od prahu, za živý svět bych to neudělal...“ Po příchodu Poláka jej slovy: „Vítám vás, nešťastný bojovníku! Ale nyní honem za mnou panie dobrodzieju.“ To je další důkaz, jak Sobota soucítí s osudem Poláků a jejich boje za svobodu. Osloví uprchlíka jako dobrodince, čímž dává najevo svůj souhlas s tímto

³⁵ Všechny úryvky z povídky Sobota jsou čerpány z: JIRÁSEK, Alois. *Povídky. Část II., Sobota; Stromy.* V Praze: F. Šimáček, 1889.

bojem a označuje jej jako dobrodiní, správnou věc. Při rozhovoru Sobotů s uprchlíkem se manželům omlouvá za způsobené potíže a Sobota mu odpovídá: „A to by bylo pěkné, abychom se nepodporovali!“... „Vás stihlo neštěstí, jste Polák, a my tu Poláky máme rádi. Však jsme Slované“. Tento úryvek mluví sám za sebe. Sobota opět prokazuje svoji náklonnost k Polákům a také mluví o bratrském původu českého a polského národa. Toto se opět objevuje, když Sobotům přijde dopis z Polska, ze kterého se dozvídají, že syna jejich strýce faráře se ujal tamní statkář: „Ale Polák z něho bude“... „No, což škodí. Vždyť je to jedna krev a nevyjde z přátelství.“ Sobota je také velmi čestný a drží slovo a nechce polského uprchlíka vydat policii: „Ach ostudu! A co bych měl, kdybych toho ubožáka, kterého jsem přijal, který s důvěrou ke mně přišel, kdybych ho teď sám udal, když jsem mu slíbil, aby se nic nebál?“ Na jiném místě říká: „Byl bych hanebník, kdybych to udělal. Jsem jen sprostý řemeslník, ale mám kus cti v těle.“

Linhart je Sobotův nejlepší kamarád a je stejného smýšlení jako on. Má také rád historii, proto odjakživa chtěl vidět polského povstalece: „Mám hosta, Poláka, z revoluce, uprchlíka. Linhartíčkem to škublo a oči se mu zasvítily. Viděti pravého Poláka z revoluce, to by bylo něco pro něj nad jiné zajímavého.“ Stejně smýšlení se Sobotou, které jsem zmínil, nám zřetelně ukazuje, jak jsou spolu zajedno, pokud jde o pomoc Polskému uprchlíkovi: „A toť se ví - udělám všechno, co bude možno.“ Linhart chce revolucionáře poznat: „Pln dychtivosti vstoupil Linhartíček nahoru na sedničku, a dlužno vyznati, že nebyl sklamán. Statečná postava mladého muže, nyní poněkud okřávšího pohodlím teplé sedničky a spánkem, jeho zmužnilý výraz tváře, statečné kníry, jiskrné oko, to vše se krejčíkovi líbilo a v také celkem podobě představoval si polské bojovníky se šavlí i s kosou. To, čeho by si byl nejvíce přál, aby totiž si mohl s členem vlády revoluční, za jakého měl Sobota hostě, pořádně pohovořiti...“. Zde můžeme vidět Linhartův zájem o historické události, které v Polsku probíhaly anebo se již udály v historii dříve.

Dalším důkazem, že prostí lidé soucítí s Poláky, najdeme při popisu historie soudce Záleského, když věznil polského šlechtice: „Každý však tušil a věděl, že to nějaká důležitá osobnost, která něco strojila a měla zajisté význačnou úlohu v krvavém dramatu, jež se právě odehrávalo a jež každé věrné srdce polské s horoucím účastenstvím sledovalo. Každý by byl zatčenému z té duše přál, aby vyvázl. Mluvílo se o pomoci, počali také jednat, ale ostražitost soudcova zmařila všecko. Nebyl pro svou

přísnost' a bezohlednost' už prve oblíben. Nyní na sebe popudil hněv všechněch.“ To vypovídá o zájmu prostých lidí o osud vězně, který je podle nich vězněn neprávem.

Na temnější straně povídky stojí soudce Záleský. Sám byl vždy chladný, bezcitný, neústupný, přísný a ostražitý. Jako příklad uvedu hned jeho první vystoupení, kdy zjistí, že se jím uvězněný šlechtic snaží utéct s pomocí soudcova úředníka: „Než ostražitý a nad obličej přísný Sobotův strýc přišel tomu na stopu. Sluha, ač měl četnou rodinu, ihned ze služby propuštěn a zavedeno s ním vyšetřování.“ Dalším okamžikem, kdy můžeme pozorovat jeho povahu je situace, kdy za ním přijde manželka šlechtice a snaží se jej obměkčit: „Tam pobyla prý velmi dlouho, prosíc, žadonic za svého muže. Posléze sličná ta šlechtična, byla prý nějaká hraběnka, klekla před sudím a nabízejíc mu plný klín šperků a zlata, plačky žebrala za svobodu svého manžela. Na toto nabídnutí prý sudí velice se rozhněvav z komnaty odešel. Hraběnka všecka uplakaná, rozčilená, vrátila se do hostince s nepořízenou. Všichni srdečně litovali sličnou, nebohouslaní.“ Tady je zřetelná již zmíněná soudcova neoblomnost a také znovu soucit lidu.

Když později v povídce soudce odhalí, že jeho synovec skrývá Poláka: „Tedy je to člověk, jenž se štítí světla a zákona, a bojí se četníků. Proč byste ho jinak tajili? Zloděj to není, ani vrah. To vím, ale potloukají se teď v těch stranách jinačí ptáci, kteří uletěli z Hradecké klece, nebo se bojí ruské klece a chtějí přes Čechy přelítnout' do Švýcar a do světa. Noviny o tom píší a je to slyšet, jak tady v okolí je tak zvaní vlastencové hostí jako nějaké vzácné pány - Revolucionáře, spiklence! To vy, osobo, ani nevíte, co tu ten váš zbrklý vlastenec vyvedl! Poláka máte!“ Z tohoto vidíme, že už od doby co věznil šlechtice, vidí v Polácích pouze zločince. Během hádky soudce a Soboty týkající se uprchlíka, Záleský popisuje již zmíněný předsudek o tom, že co Polák to zločinec: „A proč by bylo vám strýčku ublíženo, kdybych i opravdu takového polského bojovníka měl?“ „Aj, aj, bojovníka! A snad bych se ještě měl z toho radovati, já, který jsem v poctivosti a ve věrné službě sešedivěl, aby se řeklo: jeho příbuzný dopustil se toho a toho a schovával jednoho z těch, kteří vlastního strýce chtěli zabiti. Slyšíš? Rozumíš? Víš, co je u mne Polák, a tys mu poskytl, mně jako potupu, přístřešek.“ Zde můžeme pozorovat, jak si je soudce jistý, že mu o život usiloval Polák. On sám jej neviděl. Objevují se zde pouze spekulace, že tento pokus o vraždu byl spojen s uvězněným Polákem, avšak nikde v povídce není výslovně uvedeno, že tomu

tak bylo. Není jisté, zda opravdu mladý Jan, syn faráře, chtěl zabít soudce, když spěchal za hraběnkou. Natož si tím nemůže být jistý na sto procent ani sudí.

2.3.3 Historický kontext

Hlavní událostí, která je popisována v povídce, je lednová revoluce v Polsku v letech 1863-1864. Její důvody vznikly již v r. 1795, kdy bylo Polsko rozděleno na tři části. Centrum polské revoluční politiky bylo v Paříži pod vedením Adama Czartoryjského. Ten byl zkušeným politikem a viděl situaci Polska v mezinárodním kontextu. Válka s Ruskem byla nevyhnutelná, a tak se soustředil na sblížení se s Pruskem, které však zklamalo. Začal se proto zaměřovat na rakouskou monarchii. V dubnu 1848 se snažil Ferdinanda I. přesvědčit, aby zrušil dohodu o dělení a vytvořil samostatné Polsko. To se ovšem nezdařilo. Další nadějí byla myšlenka upevnění postavení slovanských národů, kterou přednesl František Palacký na sjezdu delegátů v červnu 1848. Navrhoval, aby se z rakouské monarchie stala federace. Nemalé snahy o získání nezávislosti se objevily také během kongresu v Paříži, který ukončil krymskou válku probíhající v letech 1853-1856. Tyto snahy však zklamaly také.

Po smrti Czartoryjského v r. 1861 bylo jasné, že se iniciativa pro získání nezávislosti musí z emigrace přesunout přímo do Polska. V části Polska pod ruskou nadvládou vznikly dvě skupiny. Zemané, kteří spolupracovali s carským režimem a kladl důraz na pokrok v hospodářství a průmyslu, se nazývali *Bílí*. Naopak revoluční demokraté si říkali *Červení*. Místodržitel na ruském území hledal podporu u aristokracie. Členem vlády byl tudíž jmenován Alexander Wielkopolski. Ten žádal ruského cara, aby zavedl ústavu z r. 1815. To znepřátelilo jak cara, tak polské vlastence. Proběhlo množství demonstrací a manifestací. Ve Varšavě byl vytvořen *Komitet Miejski*, který měl organizovat a řídit přípravy na ozbrojené povstání, o které se snažili Červení. Bílí naopak chtěli otevřenému konfliktu zabránit. Mezi armádními důstojníky vznikla tajná organizace, která usilovala o svržení cara. Tu vedl Zygmunt Sierakowski. Ve Varšavě byl jejím vůdcem Jarosław Dąbrowski. V r. 1862 chtěli vlastenci urychlit začátek povstání a tak zřídili všechny orgány potřebné pro fungování státu. Začátek povstání byl naplánován na jaro 1863. To se dozvěděl Wielkopolski a chtěl tomu předejít nábořem do armády. Chtěl se tímto způsobem zbavit politicky podezřelých osob. Na odhalení totožností těchto osob se podílely policejní složky všech tří států, pod

jejichž nadvládou se Polsko nacházelo. Těm se povedlo odhalit i korespondenci spiklenců, týkající se zbraní pro revoluci.³⁶

Zatýkání a nábor do armády se proto ještě více urychlil, ale většině podezřelých se povedlo uniknout. Zahájení bojů bylo Ústředním výborem stanoveno na 21. ledna 1863. Cesta k nezávislosti byla však náročná a povstalcům se několik měsíců nedařilo vymanit z partyzánské války. Rusko mělo v záborové části armádu čítající sto tisíc mužů. Wielkopolski se snažil situaci uklidnit, ale velitelé této ruské armády se rozhodli jej krvavě potlačit. Emigrace v Paříži vyzvala Bílé, aby se připojili k povstání. Ti tak učinili, ale tím pádem revolučnímu hnutí škodila nejednota ve vedení. Sjezd zástupců ze všech třech částí Polska stanovil vůdcem hnutí Mariana Langiewicze. Ten však byl záhy poražen a Rakušany uvězněn. Vedení tedy převzal znovu Ústřední výbor avšak i v něm fungování ztěžovalo nejednotné vedení. Problémy s řízením však nebyly to hlavní. Rolníci s kosami nemohli konkurovat moderní armádě nepřítelů čítající téměř 400 000 vojáků. Po řadě porážek a ve stále se zhoršující situaci byl vůdcem povstání jmenován Romuald Traugutt, zeman z Běloruska a bývalý důstojník carské armády. Car přislíbil zrušení roboty a rolníkům získání půdy za pozemkovou daň.³⁷

Velitelé povstání ukončili, rozpustili své oddíly, z nichž většina odešla do emigrace. Vůdcové povstání byli popraveni na šibenici. Toto povstání nemělo šanci na úspěch. Podílelo se na něm 200 tisíc lidí. Rusko tomuto čelilo s dvakrát početnějším profesionálním vojskem. Okolo tisíce lidí bylo popraveno, několik stovek nevydrželo nelidské výslechy, 20 tisíc zahynulo v boji a 40 tisíc lidí bylo odsouzeno k nuceným pracím na Sibiři. Poláci ovšem donutili okupanty zrušit robotu, což vedlo k hospodářskému rozvoji. Povstání také vyvolalo široký mezinárodní ohlas. Především u Čechů, Slováků a Maďarů. Mělo vliv na posílení národních hnutí.³⁸

Lednové povstání se skrze tuto Jiráskovu povídku promítl do literatury. Autor popisuje působení těchto událostí na lid té doby. V povídce to můžeme vidět, když se Sobota musí morálně rozhodnout, zda zradí polského uprchlíka. Ukazuje také politický rozměr povstání, když Sobota mluví o svém strýci a říká, že on nerozumí dění doby

³⁶ KOSMAN, Marcell. *Dějiny Polska*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 451 s. ISBN 978-80-246-1842-5.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

a ani mu rozumět nechce, a že neví co to je patriotismus.³⁹ Z pohledu této povídky patriotismus charakterizují propolské sympatie a nezištná pomoc Polákům. Proto jsou výrazy „patriot“ a „přítel poláků“ pro Sobotu nerozdělitelné.⁴⁰

³⁹ KARDYNI-PELIKÁNOVÁ, Krystyna. *Kontakty literackie polsko-czeskie w dobie powstania styczniowego*. Wrocław : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1975. 205 s. Rozprawy literackie (Wrocław).

⁴⁰ Tamtéž.

Závěr

Úkolem této bakalářské práce bylo popsat a zhodnotit vztahy Aloise Jiráska k Polsku, čehož jsem dosáhnul. Došel jsem při tom ke zjištění, že Jirásek ke kontaktu s Poláky přicházel už od samého mládí, když zuřila prusko-rakouská válka, a později také na studiích během lednové revoluce, což dále ovlivnilo jeho pozdější tvorbu. Byl součástí polonofilské vlny, která vznikla po těchto událostech. Vědom si společného slovanského původu českého a polského národa v tomto duchu k Polákům také přistupoval. V každé z povídek, které jsem analyzoval, k nim lze najít kladný postoj. Na těchto příkladech se mi podařilo ukázat, jak se Jiráskův celoživotní kontakt s Poláky promítl do jeho díla. Popsal jsem také vztahy, které měl spisovatel k polské literatuře a zabýval jsem se i polsko-českými literárními kontakty obecně. Z těch vyplývá, že nejen Jirásek, ale i další autoři jako Vrchlický nebo Zeyer byli významnými spisovateli jak u nás, tak i u našich sousedů.

Alois Jirásek je jedním z našich nejvýznamnějších spisovatelů, proslul zejména svými historickými romány zasazenými do doby Husitů. Byl přítelem polského národa a tudíž Poláky často zasazoval do svých děl. Jedním z nejpřekvapivějších výsledků mé analýzy byl rozsáhlý význam polského vlivu na Jiráskovu tvorbu. Ve výše zkoumaných povídkách Jirásek často zmiňoval Poláky jako bratry Slovanů, spojence v boji proti společnému nepříteli. Obdivoval jejich zápal a houževnatost při snaze o získání svobody. Na tento fakt ve své práci poukazuji mimo jiné proto, že většina lidí, kteří znají Jiráskovu tvorbu, ji znají jen ve spojitosti s Husity. On se však ve svých dílech věnuje také polsko-českým kontextům. Dalším významným zjištěním bylo, do jaké míry byl v minulosti pro český národ důležitý Adam Mickiewicz. Mnohokrát navštívil Prahu a byl značně vlivnou osobností z hlediska literatury i historie. Dnes už jeho odkaz pro Čechy pomalu ztrácí na síle, což je nepochybně škoda.

Svou práci bych chtěl uzavřít konstatováním z knihy B. Vydry zmíněné již v úvodu, která dokonale shrnuje mou bakalářskou práci: „Alois Jirásek náleží k našim největším přátelům polského národa. Žádný z našich spisovatelů neprojevil lásku k polskému lidu ve své původní tvorbě tak výrazně, jako to učinil Jirásek.“

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje:

1. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Jirásek*. Praha: Melantrich, 1987. ISBN 32-033-87.
2. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. (1979/1980). Proti všem: (12. 3. 1930 zemřel Alois Jirásek). *Český jazyk a literatura*. roč. **30**, č.7 (březen). Str. 289. ISSN 0009-0786.
3. JIRÁSEK, Alois. *Proti všem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1690.
4. JIRÁSEK, Alois. *Povídky. Část II., Sobota; Stromy*. V Praze: F. Šimáček, 1889.
5. JIRÁSEK, Alois. *Z různých dob: povídky a obrázky. II.* 3. vyd. V Praze: J. Otto, 1904.
6. KARDYNI-PELIKÁNOVÁ, Krystyna. *Kontakty literackie polsko-czeskie w dobie powstania styczniowego*. Wrocław : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1975. 205 s. Rozprawy literackie (Wrocław).
7. KOSMAN, Marceli. *Dějiny Polska*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011, 451 s. ISBN 978-80-246-1842-5.
8. KREJČÍ, Karel. *Dějiny polské literatury*. Vyd. 1. Praha : Československý spisovatel, 1953.
9. ODLOŽILÍK, Otakar. *Husyci na brzegu Bałtyku w 1433 roku*. Gdańsk : Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki, 1934.
10. *Słownik literatury polskiej XIX wieku*. Vyd. 3. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 2002, 1112 s. Vademecum polonisty. ISBN 83-04-04616-4.
11. VYDRA, Bohumil. *Alois Jirásek a Poláci*. Praha: Emil Stiburk, 1938.

Internetové zdroje:

1. ČWIEK, Karolina. 2010. My jsme Boží bojovníci. In: *Studentská literárněvědná konference* [online]. [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/slk/data/2010/sbornik/8.pdf>.
2. *Dějiny české literatury. 3., Literatura 2. poloviny 19. století. 1. vyd.* Praha: ČSAV, 1961. 631 s. Práce ČSAV.

3. Pieśń Halbana jako pieśń gminna. Jej rola w “Konradzie Wallenrodzie”. *Kulturalna Polska* [online]. [cit. 2015-06-20]. Dostępne z: <http://konrad-wallenrod.klp.pl/a-5502.html>.
4. Wojna polsko-krzyżacka w latach 1431-1435. *Eduteka.pl* [online]. 2015 [cit. 2015-06-15]. Dostępne z: [http://encyklopedia.eduteka.pl/wiki/Wojna_polsko-krzyżacka_w_latach_1431-1435](http://encyklopedia.eduteka.pl/wiki/Wojna_polsko-krzyzacka_w_latach_1431-1435).

Anotace

Cílem této bakalářské práce byl popis vztahu českého spisovatele Aloise Jiráska k Polsku. Práce je rozčleněna na několik částí. Zabývá se životem a dílem autora. Ukazuje, jaké měl kontakty s polskou kulturou, literaturou, historií a Poláky samými. Dále v práci najdeme obecný popis česko-polských literárních vztahů v 19. stol. Nejdůležitější částí je rozbor tří vybraných Jiráskových povídek, z hlediska obsahu, postav, historického kontextu a všech souvislostí s Polskem.

Klíčová slova: Alois Jirásek, Alois Jirásek a Poláci, česko-polské vztahy, literatura 19. století

Abstract

Goal of this thesis was description of relations between Czech author Alois Jirásek and Poland. Work is divided into several parts. It describes biography and works of this author. It shows his relations to polish culture, literature, history and Poles. You will find also description of czech-polish literature relations in 19th century. Most important part of this work is analysis of three chosen novels, which are analyzed from point of view of content, characters, historical context and all connections to Poland.

Key words: Alois Jirásek, Alois Jirásek and Poles, czech-polish literature relations, literature of 19th century

Strzeszczenie

Celem niniejszej pracy licencjackiej było opisanie stosunków między czeskim pisarzem Aloisem Jiraskiem i Polską. Praca jest podzielona na kilka części. Zawiera ona życie i twórczość autora. Pokazuje jakie miał kontakty z polską kulturą, literaturą, historią i Polakami. W pracy też znajdziemy ogólny opis czesko-polskich stosunków literackich XIX. wieku. Najistotniejszą częścią jest analiza trzech wybranych opowieści Jiraska, z perspektywy treści, postaci, kontekstu historycznego i związków z Polską.

Słowa kluczowe: Alois Jirásek, Alois Jirásek i Polacy, czesko-polskie związki literackie, literatura 19. wieku